

Zo ging dat ...

... in Bree in 1774: de aanstelling van een stadsschoolmeester

Sinds nieuwjaar 1774 was het stadsbestuur van Bree op zoek naar een nieuwe schoolmeester, die de kinderen van de stad kon leren lezen en schrijven. Op drie januari had de stadsmagistraat de wedde van de aan te werven meester vastgelegd, en een omschrijving van zijn taken opgesteld. Begin juli werd Joannes Matthias Vrancken bereid gevonden de taak op zich te nemen, en op 8 juli kon de stadsmagistraat de nieuwe schoolmeester officieel aanstellen. Zijn aanstelling werd ingeschreven in het sluitenregister van de stadsmagistraat, dat nu deel uitmaakt van het in het Rijksarchief in Hasselt bewaarde deel van het Breeër stadsarchief.

Uit het aanstellingsbesluit leren wij dat meester Vrancken een jaarlijkse wedde van 124 gulden kreeg. Daarvan kwam 114 gulden uit de stadskas, en 10 gulden uit de gasthuiskas. Die wedde werd aangevuld met het schoolgeld van de kinderen van vermogende ouders, die hem iedere drie maanden vijf stuivers moesten betalen.

Het lesprogramma in Bree was niet bijzonder uitgebreid: de kinderen moesten leren lezen en schrijven, de catechismus leren, leren stilzitten en goede manieren leren. De catechismusles werd op zaterdag gegeven, en op zon- en feestdagen voormiddag een uur voor de hoogmis en namiddag. De andere dagen werden de andere vakken onderwezen. De lessen begonnen om negen uur 's morgens en om twee uur 's middags begeleidde de schoolmeester de kinderen naar de kerk voor het lof (de plechtige aanbidding van het Sacrament).

Op zondag werd van de schoolmeester verwacht dat hij de kinderen naar de hoogmis begeleidde en dat hij in de kerk toezicht op hen hield. Van de schoolmeester werd ook enig muzikaal talent verwacht. Hij moest immers in de zondagsmissen, in de processies en in de votiefmissen (missen die buiten de gewone missen van het kerkelijk jaar werden opgedragen, meestal dankmissen voor bijzondere gelegenheden) de zang dirigeren.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, Stadsarchief Bree, nr. 14, p. 741-742.

Conditie van den schoolmeester involgens aenneemen van den 3 januarij 1774.

Voor eerst sal Joannes Matthias Vrancken als schoolmeester jaerlyckx trecken van de stadt hondert en vierthien guldens ende thien guldens uyt de gasthuys cedulle voor d'arme kinders te leeren.

Twee sal den schoolmeester alle daegen smorgens ten acht uren luiden, en naermiddaghs ten een ure en ten negen uren naer de school komen, en naer middagh ten twee uren, en alsdan met de kinderen naer t loff gaan.

Drij sal den voorschreven schoolmeester de kinders wel leeren leesen en schrijven, stil doen sitten en onderwysen in alle goede manieren.

Vier sal den schoolmeester alle saterdaegen catechiseeren, sondaghs en H. daeghs voor middaghs een ure voor de hooghmissie, en met de kinderen naer de hooghmissie komen, en naer middagh in de kercke naer den catechismus komen en de kinderen daer doen stilsitten en alles achtervolgens conditie de anno 1636, te weeten dat hij van ieder kindt sal trecken alle drij maenden vijf stuijvers.

Ten vyfden alle sondaegen den sanck helpen dirigeren, en oock in de processie, votive missen en lofzangen.

Actum op het stadthuys den 8 julij 1774. J.D.Vrancken secretaris de mandato.

Rombout Nijssen

Zo ging dat ...

... in Rosmeer in 1719: een openbare verkoop met uijtgaen der brandende kersse

Samen met de gemeente, de kerkfabriek en de armentafel, was de schepenbank in de periode voor de Franse tijd, één van de belangrijkste plaatselijke organisaties in elk dorp. Zij was in de eerste plaats de plaatselijke rechtbank, maar tegelijk oefende zij een aantal bevoegdheden uit, die nu aan de notarissen en de registratiekantoren zijn toegewezen: zij verrichtte openbare verkopen en registreerde goederenoverdrachten ten gevolge van verkopen of erfenissen.

Over de procedure die destijds bij openbare verkopen gevolgd werd, is weinig bekend. Het is daarom van belang dat, in afwachting van een grondige studie, de gegevens die teruggevonden worden alvast gepubliceerd worden. Het archief van de schepenbank van Rosmeer bevat, voor wat de achttiende eeuw betreft, één gedetailleerde registratie van een openbare verkoop¹. De tekst is belangrijk omdat hij een nauwgezet relaas van de gevolgde procedure geeft. Daarom wordt hij in bijlage bij deze bijdrage integraal afgedrukt.

De verkoop in kwestie vond plaats in Rosmeer, op donderdag 13 juli 1719, en hij betrof de helft van een boomgaard van 10 roeden. De boomgaard was op

het ogenblik van de verkoop nog onverdeeld eigendom van de echtgenote van de verkoper en van Wolter Motten. De verkoper was Willem vanden Bosch uit Bilzen, die optrad als momber van zijn echtgenote Cornelia Liesens. Cornelia had dit deel van de boomgaard geërfd van haar eerste man, wijlen Jan Meijers.

In de procedure voor een openbare verkoop moesten een aantal stadia doorlopen worden. Het eerste was dat van de openbare aankondigingen van de op handen zijnde verkoop. Daarvoor werd beroep gedaan op de pastoor. Hij riep, op drie zondagen, met telkens veertien dagen tussenpauze, na de mis af dat Willem vanden Bosch op 13 juli het aandeel van zijn echtgenote in de boomgaard van wijlen Jan Meijers door de schepenen openbaar, *met brandende kersse*, aan de meest biedende zou laten verkopen. Tegelijk riep hij eenieder die van oordeel was dat hij zelf aanspraak maakte op het bezit van de te verkopen boomgaard, op zich uiterlijk op de dag van de verkoop bij de schepenbank bekend te maken, om er *met bescheyden oft andersijnts hunne pretensien te verifiseren*. Na de verkoop zouden geen klachten meer in aanmer-

king genomen worden. Wie zich niet op voorhand gemeld had, en meende recht te hebben op het bezit van het verkochte goed, mocht zijn aanspraken opbergen. Hij was gehouden tot *een eeuwich geswijgh*. Door deze maatregel werd extra rechtszekerheid geboden aan de koper. Hij kon er zo immers zeker van zijn dat er later niet nog iemand zou opdagen om zijn bezit te betwisten.

Blijkbaar werd er tegen de voorgenoemen verkoop niet geprotesteerd. Op de vastgestelde verkoopdag werd, in aanwezigheid van de schepenen Raets, de la Brassinne, Lamberti en Vanden Venne², aan de geïnteresseerde kandidaat-kopers lezing gegeven van de verkoopsvoorwaarden, nadat eerst omstandig was beschreven over welk perceel het ging. Kadastrale nummers bestonden destijds niet, zodat de meest zekere wijze om een perceel aan te duiden er in bestond de aangelanden of de *reengenoten* op te sommen. De boomgaard waar het hier over ging was blijkbaar driehoekig van vorm. Eén zijde lag langs de *Vloetgracht*, de tweede zijde grensde aan een perceel van Nelis Vrancken, en voor het overige grensde het perceel aan de *gemeijne straete*. Er werd de kandidaat-kopers nogmaals op

¹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Rosmeer*, nr. 8, p. 159-162.

² Willem de la Brassinne had op 11 april 1710 in Rosmeer de schepeneed afgelegd, nadat hij al op 13 april 1706 door de *Keizerlijke Raad voor het prinsbisdom Luik* tot schepen in Rosmeer was aangesteld. Hij was sinds 1715 ook luitenant-drossaard van het drossaardsambt Bilzen. In die functie had hij op 7 maart 1715 voor de schepenen van Rosmeer een eed afgelegd. Lambertus Lamberti was op 26 november 1709 tot schepen van Rosmeer aangesteld, eveneens door de *Keizerlijke Raad*. Hij had daarop op 28 november 1709 voor de schepenbank de schepeneed afgelegd. Sinds 4 april 1715 was hij tevens substituut-secretaris van de schepenbank. Wouter Raets was in 1705 door drossaard Ernest de Fleron van het ambt Bilzen tot schepen van Rosmeer aangesteld, en legde dezelfde maand de eed af voor de schepenbank. Op 13 april 1706 kreeg hij, samen met Willem de la Brassinne, de bevestiging van zijn schepenaanstelling door de *Keizerlijke Raad*. Van schepen Vande Venne is niet gewezen wanneer hij aangesteld werd of in functie trad. Hij wordt in de registers van de schepenbank vermeld vanaf 1719: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Rosmeer*, nr. 7 en 8.

gewezen dat de verkoop slechts de helft betrof van de onverdeelde boomgaard, die voor de andere helft in het bezit was van Wolter Motten.

De verkoopvoorwaarden waren de volgende: in de eerste plaats garandeerde de verkoper dat het perceel vrij van lasten was. Er waren met andere woorden geen cijzen of renten op gevestigd, en de bezitter was op basis van dit bezit niet aan speciale verplichtingen onderworpen. De koper zou, boven de geboden prijs, ook de kosten voor de organisatie van de openbare verkoop moeten betalen. Daarin waren begrepen de vergoeding voor de pastoor voor de aankondigingen die hij had gedaan, de vergoeding voor de schepenbank die de openbare verkoop verrichtte, vier gulden voor *facteur* (advocaat) Clerx, die het schrijfwerk verricht had, vijf gulden voor *lijcoop* (het verteer van de aanwezigen bij de verkoop), en vijf stuivers *godts-penninck*, die aan de kerk ten goede kwamen³. De koopsom en de bijkomende kosten moesten nog de dag van de verkoop, *voor sonnen onderganck*, aan de verkoper betaald worden. Mocht de koper op dit punt in gebreke blijven, dan stond het de verkoper vrij zijn goed de volgende dag opnieuw te verkopen. Mocht het zo zijn dat er de volgende dag

minder geboden werd, dan moest de kandidaat-koper van de eerste dag het verschil bijpassen. Vervolgens was vastgesteld dat wie de prijs hoogde, bij elk bod minstens één gulden meer moest bieden dan het vorige bod. Om tot bieden aan te zetten werd voorts bepaald dat wie het eerste bod zou uitbrengen, het zogenaamde *kloeck gebot*, daarvoor één *ducaton* zou krijgen⁴. Tot slot verbond de verkoper er zich toe, *op sijnen cost ende last*, aan de koper *maete te leveren*. Wat met dit laatste bedoeld werd, is niet zeker. Mogelijk betekende het dat de verkoper het perceel op zijn kosten door een landmeter moest laten meten en in twee laten delen.

Nadat de verkoopvoorwaarden voorgelezen waren, verzocht de verkoper de schepenen de kaars aan te steken. Op het aansteken van de kaars kon het bieden beginnen. Zolang de kaars brandde, kon er bijgeboden worden. Doordat de kaars elk moment kon uitgaan, was het voor de geïnteresseerden belangrijk om zo snel mogelijk bij te bieden, of om in één keer met een vrij groot bedrag te hogen. In dit geval werd er ingezet aan 50 gulden per roede, of 250 gulden voor het geheel. Voordat de kaars uitging was er acht keer gehooft, zo lezen wij in het verslag. Of dit moet geïnterpreteerd wor-

den als *hoogsels* van telkens 1 gulden per roede, of van 1 gulden voor het geheel, is uit de tekst niet met zekerheid op te maken. Het laatste bod voor het doven van de kaars was uitgebracht door Willem Stevens. Vervolgens besloten de schepenen de kaars nog een keer aan te steken, deze keer *tot het absoluijt verblijff*. Voordat de kaars een tweede keer uitging werd nog twee keer bijgeboden, de laatste keer weer door Willem Stevens. Daarmee was aan het bieden een einde gekomen, en werd de weide definitief aan Willem Stevens toegewezen. Onmiddellijk na de toewijzing werd de verkoop door de schepenen bekrachtigd, en werd de koper *in den voornoemde weijde ende boomgardt gegicht ende gegoeijt naer onsen bancken recht*, hetgeen betekent dat de eigendom van het verkochte aandeel in de boomgaard, tegenover de schepenen officieel aan de koper overgedragen werd.

Transcriptie van de registratie van een openbare verkoop in Rosmeer, 13 juli 1719 (Rijksarchief Hasselt, Archief van de schepenbank van Rosmeer, nr. 8, p. 159-162).

Willem vanden Bosch, borgher tot Bilsen, als man ende mombaer sijnder huijsvrouw Cornelie Lisens, laet condighen dat hij voor heeren schepenen alhier tot Rosmer op den 13 julij 1719 bij proclamatie volontair aen den meest biedende met uijtgaen der brandende kersse sal laeten vercoopen eene weijde ende boomgaert, groot vijff uijt thien roden, met Wolter Motten te deelen, affcomende voormaels van Jan Meijers en haer Cornelia voorschreven bij testament oft codicille gelegateert. Darom, aen alle de geene die eenige actie, recht oft gerechtigheijt op den voorschreven grondt vermeijnen te hebben, oft in t toecomende gedencken te formeren, wordt aengecondicht dat sij hunne pretensien op den voorschreven dagh oft te bevoorrens ten protocolle van dese justitie alhier sullen hebben bekent te maecken, met bescheijden oft andersijnts, waer mede sij souden gedencken de selve hunne pretensien te verificeren, op pene

Jozef Geirnaert, *Openbare verkoop na gerechtelijke inbeslagneming*, 19e eeuw, MSK Gent.

³ Geldbedragen werden destijds uitgedrukt in (gouden) guldens, (zilveren) stuivers en (koperen) oortjes. Een gulden was twintig stuivers waard, en in een stuiver gingen vier oortjes.

⁴ De *ducaton* was een muntstuk ter waarde van 5 gulden.

van dat aen de pretendentes non com-paranten sal geimponeert worden een eewigh geswijgh. Actum ende gepubliceert naer den dienst der misse in de kercke tot Rosmer, op de sondaghen den 11en ende den 25 junij, ende op den 9 julij 1719.

Volght de publicatie

M. Brassinne, pastoor tot Rosmer, bekenne die publicatie gedaen te hebben op die drij voorschreven daghen.

Hier naer volghen de conditien:

Eersame heeren,

Van weghens Willem Vanden Bosch, als modernen man ende momber sijnder huijsvrouw Cornelia Liesens, present ende in wes naer beschreven is lauderende ende consenterende, sal men aen den meest biedende bij proclamatie volontair, welcke van vijffthien tot vijffthien daghen tot drijmael geschiet sijn in de parochiale kercke alhier door den eerwaerde heer pastoor als attesteert, met brandende kersse vercoopen vijff uijt thien roeden weijde ende boomgardt, ongedeeft oft gelijk de selve gelegen sijn der maeten onbegrepen, van welcke Wolter Motten de weergedeelte is hebbende, regenoeten van de thien roden oft ontrent voorschreven: den Vloetgracht, ter 2der Nelis Vrancken, ende de gemeijne straete ter 3er sijden, welcke weijde ende boomgardt aen de voorschreven Cornelia sijne huijsvrouw door Jan Meijers, haeren iersten man, bij testamente oft codicille sijn gelegateert om haeren vrijen wille daer mede te moghen doen, relaes tot die selve co-

dicille van date den 12 aprilis 1696.

In den iersten sal den vercooper voorschreven sprecken voor goede gichte, calangien ende bedrogh, als mede warrantschappe doen dat den voorschreven pandt onbelast is;

Ten tweeden, dat den cooper sal gehalden wesen boven den prijs van den coop te betaelen aen den voorschreven heer pastoor sijne rechten van de gedaende publicatie, alle gerichtskosten ende aen den facteur Clerx vier guldens brabants voor sijne vacatie, opstellen deses ende andersijnts, mitsgaeders vijff gulden voor lijcoop, godts penninck vijff stuvers;

Ten 3en, dat de coopenninghen ende wes daer van dependeert soo voorschreven is, op desen dagh voor der sonnen onderganck sullen moeten getelt worden tot des vercoopers volle contentemente, anders ende bij faut van dijen, sal het aen den selven vrij staen des sanderdaghs daer naer den selven boomgardt ende weijde de novo mogen vercoopen, ende wes als dan de selve minder mochte worden vercocht, sal wesen tot laste van den iersten cooper ende moeten opleggen ende betaelen op pene van prompte ende parate executie als voor prince penningen ende gabellen;

Ten vierden, dat die coopers oft hooghers niet minder maer wel meer sullen moghen hooghden als eenen gulden seffens;

Ten vijffden, dat den genigen den welcken het kloeck gebot sal doen, genieten sal eenen ducaton oft de wardije van dijen;

Ten sesden, sal den vercooper op sijnen

cost ende last gehouden wesen maete te leveren aen den kooper.

Alle welcke conditien aen de omstaenders voorgehouden ende gelesen sijnde, soo versoeckt den vercooper de kersse aangesteken ende gebannen te worden.

Is gewesen de keersse te ontsteken ende gebannen.

De voorschreven weijde ende boomgardt wordt ingesatten ijder roede ad vijffthigh gulden brabants, ende is verbleven met het kloeck gebodt ende acht hooghselen aen Willem Stevens.

Is gewesen de kersse wederom aangesteken te worden tot het absoluut verbliff.

Is absoluut verbleven aen den voorschreven Willem Stevens boven de voorschreven acht hooghselen met noch twe hooghselen.

Eodem die et dato is den selven Willem Stevens in de voornoemde weijde ende boomgardt gegicht ende gegoeijt naer onser bancken recht, ende is achtervolgens reele voldoeninghe in hoeden gekeert.

Extraordinaire den 13 julij 1719, presentibus Raets, de Brassinne, Lambertij ende Vanden Venne, schepenen:

Willem vanden Bosch als man ende mombaer sijnder huijsvrouw Cornelia Liesens exhibeert conditien proclamatoriaell, die hier boven geregistreert ende geprotocolleert sijn. Involgens de selve versueckt de weijde ende boomgardt daer in vermeld vercocht te worden.

Rombout Nijssen

Heemkunde Limburg is er voor U

Wij maken graag promotie voor al uw initiatieven.
Laat ons uw kringactiviteiten weten.
Wij hebben er een plaatsje voor in ons tijdschrift en op onze website.
Wij besteden ook graag aandacht aan uw nieuwste publicatie.

Teksten en foto's kunnen (liefst digitaal) gestuurd worden naar:

Raymond Lambie
Gijzenveldstraat 43, 3690 Zutendaal

Tel: 089/71 64 45

Email: voorzitter@heemkunde-limburg.be
raymond.lambie@pandora.be

